

TANULMÁNYOK
STUDIJE
STUDIES

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet
University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

Támogatóink:

Štampanje ovog broja pomogli su:

The issue was supported by:

Министарство просвете,
науке и технолошког развоја

MEGVALÓSULT A MAGYAR KORMÁNY
TÁMOGATÁSÁVAL

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKARSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

UDC: 811.511.141+821.511.141

YU ISSN 0354-9690

DOI: 10.19090/tm.2020.2

TANULMÁNYOK

ÚJVIDÉKI EGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
HUNGAROLÓGIA TANSZAK
MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK

Újvidék
2020 ■ 2

TANULMÁNYOK

Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kara
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tudományos folyóirata
Megjelenik évente kétszer. Az első szám A TANSZÉK ÉLETÉBŐL című melléklettel.

A kiadásért felel: Ivana ŽIVANČEVIĆ-SEKERUŠ dékán
Felelős szerkesztő: TOLDI Éva tanszékvezető
Főszerkesztő: BENCE Erika

Szerkesztőbizottság: BALÁZS Imre József (Kolozsvár, Románia), BANDI Irén (Szófia, Bulgária), BARCSI Tamás (Pécs, Magyarország), Elena Lavinia DUMITRU (Róma, Olaszország), FARKAS Tamás (Budapest, Magyarország), IMRE Attila (Marosvásárhely, Románia), ISPÁNOVICS CSAPÓ Julianna (Újvidék, Szerbia), Olga KHAVANOVA (Moszkva, Oroszország), KOVÁCS RÁCZ Eleonóra (Újvidék, Szerbia), KÖVES Margit (Delhi, India), SZILÁGYI Márton (Budapest, Magyarország), UTASI Csilla (Újvidék, Szerbia).

Recenzensek: BÁRÁNY Tibor (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Szociológia és Kommunikáció Tanszék), BÉCSI Zsófia (Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Filozófia Tanszék), BENOVSZKY Krisztián (Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet), HÓZSA Éva (Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka), KISANTAL Tamás (Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet), LAJOS Katalin (Sapientia – EMTE, Csíkszeredai Kar, Humántudományok Tanszék), LEHOCKI-SAMARDŽIĆ Anna (J. J. Strossmayer Egyetem, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Eszék), MARGÓCSY István (Nyugalmazott habilitált docens, ELTE, Bölcsészettudományi Kar, Budapest), MIHÁLY Vilma-Irén (Sapientia – EMTE, Csíkszeredai Kar, Humántudományok Tanszék), NAGYHÁZI Bernadette (Kaposvári Egyetem, Pedagógiai Kar, Magyar Nyelvi és Kultúratudományi Tanszék), PAP Levente (Sapientia – EMTE, Csíkszeredai Kar, Humántudományok Tanszék), PÁSZTOR-KICSI Mária (Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék), PFEIFFER Attila (Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelem Tanszék), SOMOGYVÁRI Lajos (Pannon Egyetem, Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, Tanárképző Központ, Veszprém), Boris STOJKOVSKI (Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelem Tanszék), TAPODI Zsuzsanna-Mónika (Sapientia – EMTE, Csíkszeredai Kar, Humántudományok Tanszék).

ETO-besorolás: ISPÁNOVICS CSAPÓ Julianna
Angol és szerb fordítás, angol nyelvű lektorálás: ÓDRI Kornélia
Lektor és korrektor: BUZÁS Márta
Műszaki előkészítés: BARNA Csaba

Kiadja az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Tanszéke.

Készült 2020-ban.

A VSZAT Oktatási, Tudományügyi és Művelődési Titkárságának 413-194/73. VI. sz. alatti véleményezése alapján mentes a forgalmi adó alól.

UDC: 811.511.141+821.511.141

DOI: 10.19090/tm.2020.2

YU ISSN 0354-9690

STUDIJE

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSEK ZA HUNGAROLOGIJU
KATEDRA ZA MAĐARSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Novi Sad
2020 ■ 2

STUDIJE

Naučni časopis Katedre za mađarski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu
Izlazi polugodišnje. Prvi broj izlazi sa dodatkom IZ ŽIVOTA ODSEKA.

Za izdavača: Ivana ŽIVANČEVIĆ-SEKERUŠ, dekan
Odgovorni urednik: Eva TOLDI, šef odseka
Glavni urednik: Erika BENCE

Uređivački odbor: Jožef Imre BALAŽ (Kluž-Napoka, Rumunija), Irena BANDI (Sofija, Bugarska), Tamaš BARČI (Pečuj, Mađarska), Elena Lavinija DUMITRU (Rim, Italija), Tamaš FARKAŠ (Budimpešta, Mađarska), Atila IMRE (Targu Mureš, Rumunija), Julijana IŠPANOVIČ ČAPO (Novi Sad, Srbija), Olga HAVANOVA (Moskva, Rusija), Eleonora KOVAČ RAC (Novi Sad, Srbija), Margita KEVEŠ (Delhi, Indija), Marton SILADI (Budimpešta, Mađarska), Čila UTAŠI (Novi Sad, Srbija).

Recenzenti: Tibor BARANJ (Univerzitet za tehnologiju i ekonomiju u Budimpešti, Fakultet za ekonomiju i društvene nauke, Odsek za sociologiju i komunikacije), Žofija BEČI (Univerzitet u Pečuju, Filozofski fakultet, Odsek za filozofiju), Kristijan BENJOVSKI (Univerzitet Konstantin Filozof u Nitri, Fakultet za srednjeevropske studije, Institut za mađarski jezik i književnost), Eva HOŽA (Univerzitet u Novom Sadu, Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku, Subotica), Tamaš KIŠANTAL (Univerzitet u Pečuju, Filozofski fakultet, Institut za mađarski jezik i književnost), Katalin LAJOŠ (Univerzitet „Sapjencija“, Mađarski univerzitet u Transilvaniji, Fakultet u Mijerkurea Čuku, Odsek za humanističke nauke), Ana LEHOCKI-SAMARDŽIĆ (Sveučilište J. J. Strossmayer, Odsek za mađarski jezik i književnost, Osijek), Ištvan MARGOČI (Docent sa habilitacijom u penziji, Univerzitet „Etveš Lorand“, Filozofski fakultet, Budimpešta), Vilma-Iren MIHALJ (Univerzitet „Sapjencija“, Mađarski univerzitet u Transilvaniji, Fakultet u Mijerkurea Čuku, Odsek za humanističke nauke), Bernadet NAĐHAZI (Univerzitet u Kapošvaru, Pedagoški fakultet, Odsek za mađarski jezik i kulturološke studije), Levente PAP (Univerzitet „Sapjencija“, Mađarski univerzitet u Transilvaniji, Fakultet u Mijerkurea Čuku, Odsek za humanističke nauke), Marija PASTOR-KIČI (Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za hungarologiju), Atila FAJFER (Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za istoriju), Lajoš ŠOMODVARI (Univerzitet Panonija, Fakultet za savremenu filologiju i društvene nauke, Centar za obrazovanje nastavnika, Vespem), Boris STOJKOVSKI (Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za istoriju), Monika-Žužana TAPODI (Univerzitet „Sapjencija“, Mađarski univerzitet u Transilvaniji, Fakultet u Mijerkurea Čuku, Odsek za humanističke nauke).

Univerzalna decimalna klasifikacija: Julijana IŠPANOVIČ ČAPO
Prevod na engleski jezik, lektura, prevod na srpski jezik: Kornelija ODRI
Lektura i korektura: Marta BUZAŠ
Priprema za štampu: Čaba BARNA

Izdaje Odsek za hungarologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

Godina izdanja: 2020.

Na osnovu mišljenja br. 413-194/73. VI Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, nauku i kulturu AP Vojvodine izdanje ne podleže obavezi plaćanja poreza na promet.

UDC: 811.511.141+821.511.141

DOI: 10.19090/tm.2020.2

YU ISSN 0354-9690

STUDIES

UNIVERSITY OF NOVI SAD
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF HUNGARIAN STUDIES

Novi Sad
2020 ■ 2

STUDIES

Scientific Journal of the University of Novi Sad, Faculty of Philosophy,
Department of Hungarian Studies

Published semi-annually. The first issue printed with the supplement
FROM THE LIFE OF OUR DEPARTMENT.

Editor-in-chief: Ivana ŽIVANČEVIĆ SEKERUŠ, Dean

Senior Editor: Éva TOLDI, Head of Department

Managing editor: Erika BENCE

Editorial board: Imre József BALÁZS (Cluj-Napoca, Romania), Irén BANDI (Sofia, Bulgaria), Tamás BARCSI (Pécs, Hungary), Elena Lavinia DUMITRU (Rome, Italy), Tamás FARKAS (Budapest, Hungary), Attila IMRE (Tîrgu Mureş, Romania), Julianna ISPÁNOVICS CSAPÓ (Novi Sad, Serbia), Olga KHAVANOVA (Moscow, Russia), Eleonóra KOVÁCS RÁCZ (Novi Sad, Serbia), Margit KÖVES (Delhi, India), Márton SZILÁGYI (Budapest, Hungary), Csilla UTASI (Novi Sad, Serbia).

Reviewers: Tibor BÁRÁNY (Budapest University of Technology and Economics Faculty of Economic and Social Sciences, Department of Sociology and Communication), Zsófia BÉCSI (University of Pécs, Faculty of Humanities, Department of Philosophy), Krisztián BENYOVSZKY (Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Central European Studies, Institute of Hungarian Linguistics and Literary Science), Éva HÓZSA (University of Novi Sad, Teacher Training Faculty in Hungarian, Subotica), Tamás KISANTAL (University of Pécs, Faculty of Philosophy, Institute of Hungarian Language and Literature), Katalin LAJOS (University of Transylvania, Faculty of Miercurea Ciuk, Department of Humanities), Anna LEHOCKI-SAMARDŽIĆ (J. J. Strossmayer University of Osijek, Department of Hungarian Language and Literature), István MARGÓCSY (Retired habilitated associate professor, Eötvös Loránd University, Faculty of Philosophy), Vilma-Irén MIHÁLY (University of Transylvania, Faculty of Miercurea Ciuk, Department of Humanities), Bernadette NAGYHÁZI (Kaposvár University, Faculty of Education, Institutional Department of Hungarian Language and Cultural Science), Levente PAP (University of Transylvania, Faculty of Miercurea Ciuk, Department of Humanities), Mária PÁSZTOR-KICSI (University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Hungarian Studies), Attila PFEIFFER (University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, History Department), Lajos SOMOGYVÁRI (University of Pannonia, Faculty of Modern Philology and Social Sciences, Teacher Training Department), Boris STOJKOVSKI (University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Hungarian Studies), Zsuzsanna-Mónika TAPODI (University of Transylvania, Faculty of Miercurea Ciuk, Department of Humanities).

UDC-classification: Julianna ISPÁNOVICS CSAPÓ

English translator, proofreader, Serbian translator: Kornélia ÓDRÍ

Lector and proofreader: Márta BUZÁS

Technical editor: Csaba BARNA

Published by the University of Novi Sad, Faculty of Philosophy,

Department of Hungarian Studies

2020

On grounds of the report of the VAP Secretariat of Education, Science and Culture, issue number 413-194/73. VI, this publication is free of purchase tax.

18. SZÁZADI MAGYAR IRODALOM

MÉSZÁROS Gábor

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Irodalomtudományi Intézet
Budapest, Magyarország
meszaros.gabor@btk.mta.hu

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM SZERZŐI HAGYOMÁNYA¹

Autorska tradicija Adama Paloci Horvata

The Authorial Tradition of Ádám Pálóczi Horváth

Pálóczi Horváth Ádám fontos szervezőegyenisége, polihisztor a magyarországi felvilágosodás korának. Műfajilag tagolt irodalmi pályája során írt verseket, eposzt, dialógust, filozófiai esszét, regényt. Szervezője a magyarországi szabadkőművességnek, elsőik között adott ki pszichológiai értekezést magyar nyelven. Tanulmányom első részében a Horváth Ádámról szóló irodalomtörténeti szakirodalom eredményeit tekintem át, majd Horváth vegyes műfajú – kéziratban maradt – könyvét (*Holmi IV*) mutatom be röviden. Pálóczi Horváth Ádám *Holmi* (mai értelemben: 'valami') című művének három része jelent meg nyomtatásban. A negyedik rész, amely kéziratban maradt, jelenleg a Csurgói Református Gimnázium könyvtárában található Sárközy István hagyatékában.

Kulcsszavak: alkalmi költészet, közköltészet, textológia, felvilágosodás, szabadkőművesség

Pálóczi Horváth Ádám (1760–1820) elsőik között foglalkozott a magyar verstan szabályaival, egy magyar tudós társaságot kívánt létrehozni, röpiratot adott ki a női jogokról, elsőként írt tanulmányt a magyar dialektusokról. A zene-történet főként az *Ötödfélszáz Énekek* című énekyűjteményéről ismeri a nevét. Pálóczi Horváthnak versein, énekes költészeti programján túl jogi, politikai, nyelvészeti, történelmi, pszichológiai és természettudományos írásai is voltak.

¹ Mészáros Gábor az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Lendület Nyugat-magyarországi Irodalom 1770–1820 kutatócsoport tagja, az ELKH BTK Irodalomtudományi Intézet tudományos segédmunkatársa.

Papi pályára készült, majd ügyvédnek és mérnöknek tanult, és a gazdálkodás, írás mellett mindkét hivatást űzte. Huszonkét éves korában már gazdálkodott, 1782-ben a Balatonnál mint bérlő telepedett le, s ettől az évtől kezdve jelentek meg verses és prózai szövegei. Magyar nyelven elsők között adhatott ki értekezést a pszichológia tárgyában. A magyarországi szabadkőművesség és irodalmi körök szervezője volt. Ráday Gedeon, Kazinczy Ferenc és Fekete János barátja, aki Csokonai Vitéz Mihályt elsők közt támogatta irodalmi ambícióiban.

Horváth Ádám műveinek rendszerszerű áttekintését már többször megkísérelte a magyarországi irodalomtörténet-írás, de összegző munka nem készült. A 20. század második felében Péterffy Ida vállalkozott Horváth Ádám életének és műveinek monografikus bemutatására (Péterffy 1980, 1983, 1984). Alighanem legjobban sikerült munkája a *Holmi* első kéziratán alapuló, a *Hunniás* megírását megelőző főbb életeseményekhez kapcsolódó műismertetés volt (Péterffy 1983). A Horváth Ádám születésének 250. évfordulójára szervezett Pálóczi Horváth-konferencia szerteágazó előadásait olvasva nem szorul magyarázatra, milyen sokrétű életművel van dolgunk, illetve hogy Horváth kapcsán mennyi minden maradt adós az irodalomtörténet. A 2011-ben megjelent tanulmánykötet (Csörsz–Hegedüs 2011) négy fő tematikai egységben közölt huszonnégy tanulmányt: Pálóczi Horváth életrajzával és műveinek kiadásával kapcsolatos tanulmányokat, bölcséleti irányú tanulmányokat, műelemzéseket és közköltészethez kapcsolódó írásokat (a tanulmánykötetről bővebben Mészáros 2013). Ezen elemzések a legtöbb esetben több kérdést vetettek fel, mint amennyi válasszal szolgáltak, s arra is rávilágítottak, hogy az eszme-, művelődés-, zenetörténetnek és folklorisztikai kutatásnak (és azok metodológiáinak) legalább annyi dolga van még Horváth hagyatékával, mint az irodalomtörténetnek.

Vörös Károly 1958-ban az *Adalékok Pálóczi Horváth Ádám életéhez* című művének bevezetésében felhívta a figyelmet a Pálóczi Horváth-szakirodalom hiányosságaira. A „méltatlanul elfeledett, legjobb esetben is eltorzítottan ábrázolt alakról” – Horváth Ádámról szóló modern monográfia hiányát hangsúlyozta (Vörös 1958, 5). Garda Samu életrajzát jelentéktelennek ítélte, ezenkívül csak Hegyi Ferenc disszertációját (Hegyi 1939) tartotta említésre érdemesnek, melyet kétségtelenül modernebbnek, sok hasznos szempontot alkalmazó, tárgyát egészében mégsem kimerítő munkának titulált. Hegyi Ferenc monográfiája tartalmazott egy (nem teljes) listát Pálóczi Horváth kiadott és kéziratban maradt műveiről, illetve egy szakirodalmi bibliográfiát. Vörös nem említette Borzsák István művét (Borzsák 1919), feltételezem azért, mert az nem az életrajzi szempontokat helyezte előtérbe, mégis méltatlanul maradt ki felsorolásából, ugyanis Horváth Ádám lírájáról olyan gondolatokat fogalmazott meg, mint akkoriban senki. Borzsák igyekezett szólni a Pálóczi Horváthnál prototipikusan előfordu-

ló versműfajokról: vallásos, bölcséleti, hazafias és szerelmi líráról írt. Borzsák – a legtöbb Pálóczi Horváth-elemzéshez hasonlóan – bőbeszédűnek tartotta a költőt, véleménye szerint művészetében sok a selejtes rész, és olyan dolgokat énekelt meg, amelyek arra nem alkalmasak. Maga Kazinczy is azzal a váddal illette, hogy „újsági történeteket csinál dalokká”, Földi János szerint e tekintetben Erdődy Lajos hatása lehetett szembetűnő. Horváth Ádám maga ugyan nehezen tűrte a kritikát, bőbeszédűségét több helyütt is megindokolta. Hosszadalmas verseit Vergilius és az antik elődök esztétikájával igazolta. A próza és a vers közti döntő különbséget csupán azok terjedelmében látta: „a vers rövidebb és rímelt” – írta öntudatosan.

Horváth Ádám még miskolci hónapjai alatt kezdte az alkalmi versek írását, melyekből 1788-tól kezdve állította össze *Holmi* című kötetét. Bíró Ferenc véleménye szerint a mennyiségi mutatókat figyelembe véve nem Molnár Borbálát, hanem Horváth Ádámot kell a szórakoztató vidéki poézis legsikeresebb művelőjének tartanunk (Bíró 1994, 321). Számtalan verses köszöntőt írt: névnapit, farsangit, szüretit, számos epitaphiumot, költött házasságkötésre, keresztelőre vagy épp vadászatra, ettől függetlenül pedig verses leveleinek tömege maradt fenn. Neve egyszerre terjedt el a közköltészet közegében, és mindeközben a főúri réteg reprezentatív alkalmainak költőjeként és énekes költőjeként szerepelt. Földmérői és jogászai tevékenysége mellett egy olyan alkalmi költői pályát futott be, ami a dunántúli nemesi rétegekhez kötötte. A dévaj mulatság és az esztétizált irodalmi regiszter hangját is tudta, mégpedig úgy, hogy az orális költői hagyomány művelésével egy időben tartott igényt művei állandó publikálására. Lokális költői tevékenysége mellett a születő magyar nyelvű irodalomban szerzőként és szervezőként is elsőrangú helyet ambicionált.

Vörös Károly alaposan kidolgozott adalékokat adott az életműhöz: a somogyi insurgensek zendüléséről, Horváth Ádám és Kazinczy Ferenc viszonyáról írt. Megírta a *Magyar Arión* című kéziratos kötet alakulásának történetét (*Horváth és a „Stájer Tánc”* címmel) (Vörös 1958). Ezt követően az évtizedekre elsikkadt Pálóczi Horváth-kutatásba Péterffy Ida vitt lendületet. Több műve megjelent Pálóczi Horváth életének egy-egy időszakához kötődve. Az elmondottakon kívül Horváth Ádám munkásságát átfogóan vizsgálni óhajtó kezdeményezés nem volt, nem is volna a monografikus feldolgozás egyszerű feladat, hiszen az életmű rengeteg máig ismeretlen, sötét foltot rejt. Bíró Ferenc külön fejezetet szánt könyvében Horváthnak, ahol az életrajzon túl kitért a kor alkalmi költészetének tárgyalására. Programadó tanulmánynak mondható Bíró Ferenc cikke Horváthnak és Csokonainak a fiziko-teológiához és Newton filozófiájához való viszonyáról, amelyben Horváth Ádám *Az esztendő utolsó éjszakája* című művét elemezte (Bíró 1973, 680–685; Bíró 1994, 304–313). Horváth Ádám életrajzá-

nak és irodalmi munkásságának szabadkőműves vonatkozásait eddig legalap-
sabban Németh József tárgyalta, *Horváth Ádám, a szabadkőműves és politizáló
költő* című cikkében (Németh 1984; Horváth életének utolsó időszakára vonat-
kozáon Németh 2011).

Az MTA Irodalomtudományi Intézetének 2010-es Pálóczi Horváth-konfe-
renciája (*A Magyar Arión. Tudományos tanácskozás Pálóczi Horváth Ádám szüle-
tésének 250. évfordulóján*) újfent bebizonyította, hogy mennyi a megválaszolat-
lan kérdés a felvilágosodás kori polihisztor körül. Mind a 2010-es előadások (és
az előadások alapján megjelent 2011-es *Magyar Arión* című tanulmánykötet),
mind az elmúlt évtizedek publikációi azt sugallják, hogyha átfogó munka nem
is született, egy-egy téma kapcsán mindig új adalékkal tudnak szolgálni a poli-
hisztor költő gondolatai.

Az utóbbi évek kétségtelenül legnagyobb vállalkozása a Horváth Ádám-
életművel kapcsolatban Tóth Barnaé volt. Pálóczi Horváth Ádám életművének
nagyobb része kéziratban maradt – írta Tóth Barna a kritikai kiadás bevezető-
jében (Tóth 2015, 15) –, a kisebb rész, amely nyomtatásban megjelent, huszon-
négy kötetet jelent. Egyedüli műve, amely több kiadást is megért, az 1988-ban
Németh József által sajtó alá rendezett *Felfedezett titok* című regény. A kézirat
hagyatékából csupán az *Ötödfélszáz Énekekből* jelent meg kritikai kiadás, 1955-ben.
Tóth Barna kiadása az 1787 és 1796 között megjelent verses műveket dolgozta
fel, tizenkét hosszabb-rövidebb verses kiadványt. A fülszöveg szerint Horváth
Ádám művei „mára nehezen elérhetővé váltak, s így sok esetben kívül rekedtek
a tudományos diskurzuson”, Tóth pedig úgy fogalmazott bevezetőjében, hogy a
költő műveire való jobb rálátás alapfeltétele a „szerző nyomtatásban megjelent,
tehát a kortársak részéről szűkebb vagy tágabb körben ismert műveinek újbóli
kiadása” (Tóth 2015, 15).

A grandiózus vállalkozás folytatása a Debreceni Egyetem Klasszikus Magyar
Irodalmi Textológiai Kutatócsoport és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Lendület Nyugat-magyarországi Irodalom Kutatócsoport közös kezdeményezé-
se, melynek célja Pálóczi Horváth Ádám műveinek elektronikus kritikai kiadása
(Pálóczi Horváth 2018).

Bár az új kritikai kiadással újra hozzáférhetővé vált Horváth Ádám költői
munkásságának egy igen jelentős része, az életmű második fele kiaknázásra,
felfedezésre vár. A kéziratban maradt művek egyelőre távol esnek a kutatások
fő érdeklődési körétől.

A *Magyar Arión* című konferenciára tíz éve került sor. Új eredményeket az
a tematikus tanulmánykötet hozhat, amelyet Pálóczi Horváth Ádám halálának
200. évfordulójára tervez kiadni a Lendület Nyugat-magyarországi Irodalom
(1770–1820) Kutatócsoport.

Lehetőség az életműhöz való hozzáférésre – a Holmi-kötetek

Pálóczi Horváth Ádám esetében a lokális kapcsolatok elemzése fontos irodalomtörténeti összefüggéseket tárhat fel, ezek ugyanis a kor magyar vezető értelmiségével való szakmai és baráti kapcsolatot jelentik. A társasági szerveződések eszméi a lokális kapcsolatokat és az alkalmi költészet poétikai formáit is meghatározzák. A kapcsolati hálózatok és alkalmi versek elemzésével új életrajzi adatok kerülhetnek elő Horváth Ádám házasságaival, irodalomszervezői és tisztviselői működésével kapcsolatban, Széchenyi Ferencsel, Sárközy Istvánnal, Kazinczy Ferencsel, Somssich Lázárral, Péczeli Józseffel, Czindery Pállal, Inkey Imrével, Boronkay Józseffel való kapcsolatát illetően.

Horváth Ádám esetében alapvetően meghatározó a lokális hálózati jelleg és az országos, sőt országon kívüli hálózatiság, társasági jelleg. Értelmiségtörténeti perspektívából nézve Horváth kapcsolatrendszere a *Res publica litteraria* európai dimenziójába illeszkedik. A *Res publica litteraria* keretrendszert ajánl egy alternatív európai értelmiségtörténethez, a klasszikus korszakhatárokat átírja időben, nemzetben, nyelvileg, diszciplinárisan, műfajban, nemileg, intézményileg (bővebben Hotson–Wallnig 2019). A hálózatiság Magyarországon különösen érvényes a szabadkőművességre, amelyben Horváth meghatározó szervező. Ne feledjük, hogy ő az első magyar nyelvű szabadkőműves tematikájú regény, a *Felfedezett titok* szerzője.

Horváth Ádám szövegei önálló életet élnek a korabeli közköltészetben. A közköltészet a népi kultúra és a magas irodalom közé szorult szöveghasználati forma. A rendi költészettel szemben nem a társadalmi reprezentációt szolgálta. Összekapcsolódik az olvasás forradalmával, és széles rétegekhez jut el (bővebben Csörsz 2016). Tanulmányozása segít megérteni azt a folyamatot, amiként a népi kultúra elkülönül és újra meg újra visszakapcsolódik a társadalmi elit kultúrájába, amiként különböző médiumok alakítják a versek kulturális használatának formáit, amiként a lírában az alanyi dalköltészet válik a század egyik legfontosabb formájává.

Nagy különbség mutatkozik a kéziratos terjedés és a nyomtatvány között: a kéziratos versgyűjtemények kompozíciós elképzelései vagy a másoló saját szempontrendszerének lenyomatai nem mutatkoznak meg a nyomtatott kötetekben, és más jellegű szerzői döntések, kompozíciós kérdések kerülnek előtérbe. Jó látószög nyílik innen a 18. század végi mecenatúra intézményrendszerének átalakulására. Olyan pillanatfelvételeket láthatunk, amelyeken az országos terjesztésű versek nagyobb népszerűsége tesznek szert a kisközösség verhasználati szokásaival szemben, ugyanakkor még mindig igen meghatározó szerepe van az alkalmi költészetnek. Mindazonáltal az alkalmi költészet gazdag műfajisága megenge-

di bizonyos formák presztízzsel rendelkező műfajokként való fennmaradását, lokális szinten, a szerző lokális kapcsolatrendszeréhez köthető megnyilvánulásokként. Pálóczi Horváth Ádám életművében rendkívül érdekes lesz tehát az irodalmi szöveg eltérő regiszterekben való használata.

A 18. század végén alakuló irodalom elsősorban archaikus, népi hagyatékként tekintett az orális örökségre. Mind Horváth Ádám énekgyűjtései, mind *Holmi* című, elegyesen válogatott vers- és énekgyűjteményei példaadó dokumentumai a köztes költészet szóbeliség és írásbeliség közötti szűrő jellegének a 18. század végén, 19. század elején. Nem érdektelen egy ilyen hagyatéka tanulsága, hiszen Horváth pályája és *Holmi*-kötetei végigkísérték a magyar irodalom intézményrendszerének kialakulását, mindazonáltal Horváth is egyike volt azoknak a szervezőegységnek, akik a korabeli irodalmi élet intézményesítésében részt vállaltak. Pálóczi Horváthnak reagálnia kellett az intézményesülésre, miközben alkalmi jellegű költészetében egy tradicionális irodalomfelfogáshoz igazodott. A közönségmodellek problémaköréhez tartozik az alkalmi költészettel kapcsolatos viták másik központi kérdése, hogy hogyan definiálható az a közönség, aki a versek fogyasztója lesz. A szövegközlés formája is meghatározó, ugyanis különböző kötetkompozíciós elvek mögött eltérő közönség szemlélet áll. S éppen a *Holmik* egészen egyedi szövegközlési ambícióról árulkodnak.²

Horváth Ádámban már az 1780-as évek végén felmerült, hogy nem vegyesen válogatott kötetben publikálja műveit; végül mégiscsak emellett döntött, s három *Holmi* jelent meg tőle. A negyedik *Holmit* nem tudta kiadni, s igen izgalmas felvetés, hogy maga Horváth is feladta volna a vegyesen válogatott kötetrendet, s nem vegyesen válogatott kötetet akart volna kiadni (részletesen Mészáros 2016). Egyébként az életműben első és egyetlen példaként.

Horváth a műfaji sokféleséget hangsúlyozta, amennyiben a lírai sokféleség mellett, prózai és drámai darabjait is beválogatta a kötetbe. Mivel azonban ő maga írta a *Holmi* első részének előszavában, hogy saját kezűleg rendezte egybe régebbi és újabb írásaiból a *Holmi* anyagát, még hozzá könyv formában, így nem tűnik valószínűnek, hogy a negyedik rész esetében másként járt volna el. Mindazonáltal textológiai érvek is szólnak a vegyesen válogatott forma intenciója mellett.

[...] én meg-vallom igazán; hogy ez nem annyira valamely előre fel-tett különös nagy haszonra, mint mulatságra és idő töltésre-való. [...] csak azt akarom hát mondani, hogy nem volt tzelom vagy az, hogy a' javával a' roszsztát meg-sáfrányozzam, és így azoknak kedvellésére akár kit-is

² Külön kell kezelni Horváth gyűjteményes köteteként használt, de a kiadott *Holmik* alapjául szolgáló kéziratokat: *Hol-mi I.*: MTA Ktt K. 757/1; *Hol-mi II.*: MTA Ktt K. 757/2; *Hol-mi III.*: OSzK Ktt. Quart. Hung. 214., illetve a Horváth életében kiadott *Holmi*-köteteket (Horváth 1788, 1792, 1793).

osztönöznek; vagy az hogy a' nevetséges Elegiák, Hymnusok, Énekek, közé egy két valamire-való dolgot azért szúrtam volna-bé, mintha az egész tréfát Szent Tzélból írtam volna: egyszer, 'sákban matskát nem árulok, hanem minden Vers-Darabot, a' maga matériájához illő tzélból írtam, és most régibb és újabb írásaimból öszveszedetgvén, önként, minden rend nélkül könyv'-formába öntöttem, [...] a' Szép és jó rendnek meg-tartása igen illett volna: de én azt itt meg nem tarthattam, mind azért: mivel olyan különbözök a' matériák, hogy egymás után tsak igen egy formann illenek, és így itt a' rendtelenség leg-jóbb rend [...] Nem lévén tzéлом eleinte ezen Holminek Világ eleibe-való botsátása (mivel többnyire tsak hirtelen, 's minden nagy gondolkodás nélkül-is íródtak.) (*Holmi* I, 7–8.)

Horváth Ádám *Holmi*-köteteinek utolsó kéziratos példánya, a szerző műveinek olyan vegyesen válogatott gyűjteménye, amelynek java részét Pálóczi Horváth versei és énekei vagy általa átírt, továbbírt, applikált versek és énekek teszik ki. A csurgói kézirat sajtó alá rendezésére Écsy Ö. István tett kísérletet (Écsy 1942), azonban a szövegek jelentős részét nem adta ki, így Écsy szövegkiadása nem azonosítható a negyedik *Holmival*, sem a kézirat szöveganyagán alapuló teljes szövegkiadásnak nem tekinthető. Écsy ismeretterjesztő kiadványt szerkesztett a kézirat szöveganyagából, s ezen oknál fogva a kézírral való munka nem tekinthető befejezettnek.³

A kézirat rendelkezésre állt, de a szakirodalom rendszeresen Écsy Ö. István kiadványát idézte. Écsy hely- és kultúrtörténeti szempontokat figyelembe vevő, a lokalitás, a somogyi kultúrtörténet szempontjából nagyra értékelendő és használandó munkát írt, azonban mint szövegkiadás korrekcióra szorul, kritikai jegyzetei, sajtó alá rendező elvei nem elégségesek a filológiai, irodalomtörténeti felhasználáshoz, így a *Holmi* negyedik részében található szövegek nem tekinthetők feldolgozottaknak. Az *Ötödfélszáz Énekek* (Bartha–Kiss 1953) ugyanúgy kipontozta a dévaj részeket, mint Écsy kiadása. Előzetes normatív megszűrésről volt szó a 40-es, 50-es évekből, mely metódus Csörsz Rumen István és Küllős Imola által kiadott, sajtó alá rendezett közköltészeti szövegeknél nem merült fel, hanem a szövegeket eredeti formájukban közölték (pl. Csörsz–Küllős 2006). Amennyiben sor kerülhet Horváth Ádám negyedik *Holmijának* sajtó alá rendezésére, utóbbi munkamódszert kell példaértékűnek tekinteni, s metódusát alkalmazni.

³ A Csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium helytörténeti érdeklődésű kiadványsorozata a *Csurgói Könyvtár* sorozat. Első kötete szintén Écsy Ödön István tollából (Écsy 1935). A sorozat újabb részeként (Violáné Bakonyi 2005).

Az alkalmi versek helyszíneiből látható, hogy Pálóczi Horváth Ádám folyamatosan úton volt: akár a negyedik *Holmi* szövegei alapján, akár az életrajzi kontextusokból, levelekből, személymegnevezésekből kirajzolódik, hogy a földmérői munkák mellett jogi feladatokat is kapott ugyanabban a régióban, ahol mérnöki munkáját végezte, s egyszerre, ugyanezen tehetős körökben reprezentatív költői szerepében is igen népszerű volt. Egyszerre lehetett tehát országos irodalomszervező, értelmiségi, irodalmár és lokális események alkalmi regiszterében is otthonosan szóló szerző, akinek hagyatékával sok dolga van még az irodalomtörténetnek.

Horváth eltérő regiszterben, más közösségben más üzenetet ír műveibe, azonban az alkalmi műfajokban, a lokalitásban is megjelennek azon eszmék, amelyek regényeiből, esszéiből olvashatóak ki. A társasági beágyazottság, a fontos irodalmi hálózati szerep és irodalomszervezői identitás miatt nem kerülhető meg az a kérdés, hogyan kapcsolódik Horváth Ádám a kor eszmetörténetéhez. A *Holmi* negyedik részének szövege magában foglalja többek között a jakobinus összeesküvés leleplezésének idejét; egyszerre az összeesküvést megelőző és azt követő kordokumentum. A *Holmi* Horváth Ádám pályáját ebben a korszakban, ebben a dilemmahelyzetben nyomon követő forrás, amely választások, diskurzusok együttállását mutatja meg. Az alkalmi költészet szöveghasználati formái mind a közköltészet, mind a magas irodalom eljárásaival kapcsolatban állnak, a szerzők pedig ismert helyi költők. Horváth is integrálódik a helyi temetési, esküvői, beavatási szertartás ceremóniarendszerébe. A Horváth életművére jellemző együttállás megmutatja, hogy milyen fontosak a szociokontextusok: ő a Somogy, Zala, Veszprém és Baranya megyei nemesek költője. De vajon ugyanakkor a dunántúli, pesti „polgárok” költője is? Az 1810-es években kevéssé, majd néhány évvel később változik a megítélése.

Kéziratos források

A Csurgói Református Gimnázium Könyvtára

K241 = [Holmi IV, gyűjteményes kötet]

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára

MTA Ktt K. 757/1 = [Holmi I, gyűjteményes kötet]

MTA Ktt K. 757/2 = [Holmi II, gyűjteményes kötet]

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára

OSzK Ktt. Quart. Hung. 214. = [Hol-mi III, gyűjteményes kötet]

Irodalom és nyomtatott források

- Bartha Dénes–Kiss József szerk. 1953. *Ötödfélszáz Énekek: Pálóczi Horváth Ádám Dalgyűjteménye az 1813. Évből*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Bíró Ferenc. 1973. Pálóczi Horváth Ádám, Csokonai és Newton. *Irodalomtörténeti Közlemények* (82): 680–685.
- Bíró Ferenc. 1994. *A felvilágosodás korának magyar irodalma*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Borzásák István. 1919. *Pálóczi Horváth Ádám lírája*. Monor: Popper Ernő Könyvnyomdája.
- Csörsz Rumen István. 2016. *A kesergő nimfától a fonóházi dalokig: Közköltészeti hatások a magyar irodalomban, 1700–1800*. Budapest: Universitas.
- Csörsz Rumen István–Hegedüs Béla szerk. 2011. *Magyar Arión: Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*. Budapest: Reciti.
- Csörsz Rumen István–Küllös Imola s. a. r. 2006. *Társasági és lakodalmi költészet*. Közköltészet 2. Budapest: Universitas Kiadó.
- Écsy Ödön István. 1935. *Sziget vára és Zrínyi a magyarországi latin költészetben*. Csurgó: Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium.
- Écsy Ö. István kiad. 1942. *Pálóczi Horváth Ádám Holmi-jának Negyedik Darabja*. Csurgó: Csurgói Református Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium.
- Hegyi Ferenc. 1939. *Pálóczi Horváth Ádám*. Debrecen: Lehotai Nyomda.
- Horváth Ádám. *HOL-MI Külömb-külömb-féle dolgokról írt külömb-külömb-féle VERSEK, Mellyeket maga' régibb és újabb írásaiból össze-szedett HORVÁTH ÁDÁM. PESTHENN, LETTNER JÓZSEF' BETŰIVEL, 1788.*
- Horváth Ádám. *HOL-MI Külömb-külömb-féle dolgokról irtt külömbkülömb-féle versek, és rész-szerént kötetlen folyó beszédek, II. darab, Egyszer-másszor írogatta, és most közre botsájtja Horváth Ádám, Győr, 1793.*
- Horváth Ádám. *KÜLÖMB-KÜLÖMBFÉLE DOLGOKRÓL IRTT DARAB-VERSEK. 'S RÉSZ SZERÉNT FOLYÓ BESZÉDEK HARMADIK DARAB, Mellyet maga' egyszer másszor írogatott munkájiból össze-szedett, és most közre botsát HORVÁTH ÁDÁM. PESTEN, Nyomtatt. TRATTNER MÁTYÁS' betűivel 1792.*
- Hotson, Howard–Thomas Wallnig ed. 2019. *Reassembling the Republic of Letters in the Digital Age*. Göttingen: Göttingen University Press.
- Mészáros Gábor. 2013. „az örökkévalóságra valót elkészítettem...” – Mészáros Gábor a Magyar Arión című tanulmánykötetről. *Reciti-Recenziós portál* <http://reciti.hu/2013/1543>. (2020. szept. 16.).
- Mészáros Gábor. 2016. Pálóczi Horváth Ádám Hol-mijának negyedik darabjáról. *Irodalomismeret* (3): 64–75.
- Németh József. 1984. Horváth Ádám, a szabadkőműves és politizáló költő. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* (17): 461–471.
- Németh József. 2011. Pálóczi Horváth Ádám petrikeresztúri évtizede (1811–1819). In *Magyar Arión: Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*, szerk. Csörsz Rumen István–Hegedüs Béla. 75–88. Budapest: reciti.

- Pálóczi Horváth Ádám Művei. Elektronikus Kritikai Kiadás. 2018. <http://deba.unideb.hu/deba/paloczi/> (2020. ápr. 22.)
- Péterffy Ida. 1980. *Pálóczi Horváth Ádám Szántódon: Ismeretlen somogyi levelek 1788–1789*. [Szántódpusztá]: SIOTUR Somogy megye Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala.
- Péterffy Ida. 1983. *Horváth Ádám munkássága a „Hunniás” előtt*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Péterffy Ida. 1984. *Levelek Szántódról: Válogatás Pálóczi Horváth Ádám írásából (Levelek, versek, prózai művek) (1787–1790)*. [Szántódpusztá]: SIOTUR Somogy megye Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala.
- Tóth Barna s. a. r. 2015. *Pálóczi Horváth Ádám verses kiadványai, 1787–1796*. Budapest: Universitas.
- Violáné Bakonyi Ibolya. 2005. *Sárközy István könyvtára*. Csurgó: Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium.
- Vörös Károly. 1958. *Adalékok Pálóczi Horváth Ádám életéhez*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Gabor MESAROS

AUTORSKA TRADICIJA ADAMA PALOCI HORVATA

Adam Paloci Horvat bio je značajna ličnost i polihistor mađarskog prosvetiteljstva. Njegova književna karijera bila je veoma raznorodna: pisao je poeziju, epsku poeziju, dijaloge, filozofske eseje i romane. Bio je organizator mađarskog slobodnog zidarstva i prvi je objavio psihološku raspravu na mađarskom jeziku. U prvom delu rada dajem pregled sekundarne literature o Horvatu, zatim ukratko predstavljam Horvatovu žanrovski višestranu – neobjavljenu – knjigu (*Holmi IV*). Horvatovo delo – od kojeg su prva tri dela objavljena za njegovog života, dok je četvrti ostao u rukopisu – nosilo je naslov *Holmi [Nešto]*. Četvrti, neobjavljeni, deo se trenutno nalazi u biblioteci Reformatorske gimnazije u mestu Čurgo u legatu Ištvana Šarkezija.

Ključne reči: prigodna poezija, javna poezija, tekstologija, prosvetiteljstvo, slobodno zidarstvo

Gábor MÉSZÁROS

THE AUTHORIAL TRADITION OF ÁDÁM PÁLÓCZI HORVÁTH

Ádám Pálóczi Horváth was an important figure and polyhistor of the Hungarian Enlightenment. His literary career was diverse: he wrote poetry, Epic poetry, dialogues, philosophical essays, and novels. He was an organizer of the Hungarian Freemasonry and was first to publish a psychological book in Hungarian language. In the first part of my paper, I review the secondary literature about Horváth, followingly I briefly present Horváth's multifaceted genres manuscript (*Holmi IV*). Horvath's collection book – of which three parts were published in his life, and the fourth remained in manuscript – was titled: *Holmi [Something]*. The fourth piece of *Holmi* is a manuscript and it can be found in the Lyceum of Csurgó among the books of István Sárközy.

Keywords: occasional poetry, public poetry, textology, enlightenment, Freemasonry